

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Cumhuriyet Bilincinin Oluşturulmasında Ankara Radyosu Yayınları

The Role of Ankara Radio in Creating the Consciousness of the Republic

ÖZET

Bu makalenin temel amacı, Ankara Radyosu'nun Cumhuriyet idealleri, değerleri ve milli kimliğin oluşumu ve yayılması üzerindeki çok yönlü etkisini **aydınlatmaktır**. Bu anlamda araştırma, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yıllarında medya, siyaset ve toplumun kesişimini anlamak açısından önemli çıkarımlar içermektedir. Çalışma, Ankara Radyosu'nun cumhuriyetçi farkındalık yaratmadaki rolüne ışık tutarak, medyanın ulus inşa etme süreçleri ve siyasi seferberlik üzerindeki etkisinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Genel olarak bu araştırma, Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde Ankara Radyosu'nu çevreleyen tarihsel bağlamı yeniden yapılandırmayı ve radyonun organizasyon yapısını, programlama önceliklerini ve ideolojik temellerini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çalışmadan çıkan veriler doküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir. Çalışma kapsamında Erken Cumhuriyet dönemi gazete haberlerinden faydalanılmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi gazete haberlerinin ele alınması, Ankara Radyosu programlarının, içeriğinin ve kurumsal dinamiklerinin dönemin özelliklerine göre anlaşılabilmesine olanak sağlamış, bu sayede Cumhuriyet bilincinin oluşturulması çabalarında, Ankara Radyosu'nun nasıl bir rol oynadığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Ankara Radyosu, Gazete, Kamuoyu Algısı, Cumhuriyet İlkeleri.

ABSTRACT

The main purpose of this article is to illuminate the multifaceted impact of Ankara Radio on the formation and spread of Republican ideals, values and national identity. In this sense, the research has important implications for understanding the intersection of media, politics and society in the first decades of the Republic of Turkey. The study contributes to the understanding of the media's impact on nation-building processes and political mobilization by shedding light on the role of Ankara Radio in raising republican awareness. In general, this research aims to reconstruct the historical context surrounding Ankara Radio during Turkey's Republic period and to illuminate the radio's organizational structure, programming priorities and ideological foundations. The data from the study was obtained by document analysis method. Within the scope of the study, newspaper news from the Early Republic period was used. Discussing the newspaper news of the early Republican period enabled the understanding of Ankara Radio's programs, content and institutional dynamics according to the characteristics of the period, thus revealing what role Ankara Radio played in the efforts to create Republic awareness.

Keywords: Early Republican Period, Ankara Radio, Newspaper, Public Perception, Republic Principles.

GİRİŞ

1900'lü yıllarda özellikle savaşın içindeki Avrupa ve Amerika'da yayın hayatına başlayan radyo, II. Dünya Savaşı'ndan sonra milli ve askeri amaçların yanında eğlence işlevini yerine getiren önemli bir iletişim aracı konumuna ulaşmıştır. Televizyon yayıncılığına göre daha az maliyetli olması, daha esnek hareket kabiliyetine sahip olması ve yazılı basındaki okuma yazma zorunluluğunu ortadan kaldırması gibi unsurlar radyoya halkı bilinçlendirme noktasında önemli avantajlar sağlamıştır.

Ülkemizde de Cumhuriyet bilincinin geliştirilmesinde en önemli araçlardan biri radyo olmuştur. Ankara Radyosu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında öne çıkan bir medya aracı olarak ortaya çıkışı, ülkenin iletişim ortamında önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren radyonun ve telgrafın gerekliliği daha fazla fark edilmeye ve bu konudaki çalışmalara hız kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ilk yerli radyo yayınları Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925'te "Telsiz Tesisi Hakkında Kanun" yasının ardından devam eden çalışmalar sonucu mümkün olmuştur. 1925'te çıkarılan yasanın kabul edilmesiyle ihaleyi yürüten Fransız şirket, "verici istasyonları" nı kurmuştur. Şirket tarafından aynı yıl kurulum için Ankara ve İstanbul'da gerekli çalışmalara

Selin Akınç Akpınar¹

How to Cite This Article

Akpınar, S. A. (2024). "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Cumhuriyet Bilincinin Oluşturulmasında Ankara Radyosu Yayınları" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:7; pp:1217-1232. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12820599>

Arrival: 13 May 2024
Published: 27 July 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Ankara, Türkiye, 0009 0006 4833 0959.

başlanmıştır. Aradan geçen zaman diliminde yapılan çalışmalar sonrası İstanbul Radyosu 6 Mayıs 1927 tarihinde, Ankara Radyosu ise Kasım 1927’de ilk anonsunu duyurmuştur. Ankara Radyosu yayın binasını çok kez değiştirmiş, 28 Ekim 1938 yılında şehrin merkezî bir yerinde, Atatürk Bulvarı üzerinde inşa edilen son binasına taşınmıştır.

Ankara Radyosu ilk dönemlerde “Matbuat Umum Müdürlüğü”ne bağlı bir şekilde ve devlet radyosu olmanın bazı sorumlulukları ile hareket etmiştir. Bu sorumluluklar ulusal çıkarları ve siyaseti yurtiçinde ve yurtdışında zedeleyebilecek propagandalara karşı koymak, kamuoyunu rejimin iç ve dış politikaları konusunda eğitmek, devletin faaliyetlerinin niteliğini ve ne kadar önemli olduğunu kamuoyuna aktarmak, halkın sosyal, ekonomik, siyasi, fiziki ve ahlaki ihtiyaçlarını giderecek programların, radyodifüzyon postaları yoluyla oluşturulmasını ve sürdürülmesini sağlamak, Türk ulusunu farklı milletlere tanıtan çeşitli yayınlar oluşturmak gibi hedefler etrafında toplanmaktaydı (Yorulmaz, 1943: 8).

Yayın hayatına başladığı ilk dönemlerin Cumhuriyet’in ilk yıllarına denk gelmesi nedeniyle, Ankara Radyosu’nda Cumhuriyet bilincinin geliştirilmesine yönelik yayınlar yapılmıştır. Söz konusu dönemin siyasileri radyoyu önemli bir kitle iletişim aracı olarak görmüş, kamuoyunu bilgilendirmede radyo yayınlarını kullanmışlardır. Radyonun okuma yazma gerektirmemesi, televizyon yayıncılığına göre daha az maliyetli olması ve kullanım kolaylığı yaygınlaşmasında önemli bir unsur olmuştur.

Ankara Radyosu’nda yayınlar erken bir döneme işaret etmektedir. Öyle ki 1927 yılı sonunda Ankara Radyosu ilk yayınlarına başlamıştır. Ancak düzenli yayınlar 1938 yılını işaret etmektedir. Bu süreye kadar geçen zaman diliminde ise Atatürk’ün radyo konusuna önem gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda radyoda şirket döneminin sonlarına denk gelen 1 Kasım 1935 tarihi önemlidir. Atatürk’ün bu tarihte “Millet Meclisi Beşinci Dönem Birinci Toplantısı”nda yaptığı meclisi açılış konuşmasında kültürel konuların yanında radyonun önemine işaret ettiği görülmektedir: “Ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu gibi arsulusal ilgiler bakımından da yüksek Değeri belli olan radyo işine önem vermeniz çok yerinde olur” (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1935: 3). Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Atatürk’ün radyoyu oldukça önemli bir iletişim aracı olarak kabul ettiği görülmektedir. Atatürk’ün radyoya verdiği önem ise Ankara Radyosu’nun daha kurumsal bir yapıya dönüşmesinin önünü açmıştır. Ancak Ankara Radyosu Cumhuriyet’in ilk yıllarında yayıncılık standartlarının altında kalmış, verici istasyonları konusundaki gelişmelerin sağlanması ve radyonun devlet tarafından idare edilmesiyle daha düzenli yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

Dönemin siyasi liderlerinin halk ile iletişim kurmasında ve milli duyguların desteklenmesinde Ankara Radyosu en önemli iletişim aracı olmuştur. Bu anlamda Cumhuriyet Bayramı gibi milli günlerde dönemin siyasi isimleri tarafından radyodan Cumhuriyet ve millet temalı nutuklar okunmuştur. Ankara Radyosu ve dönemin gazeteleri Cumhuriyet Bayramı’ndan “Büyük Bayramımız” olarak söz etmişlerdir. “İşte büyük bayramımız münasebeti Ankara radyosunun tamim ettiği ve hepimize dinlettiği konferanslar bugün için gerekli bir yurt bilgisi demek olan bu hakikatleri ve bütün harsi, iktisadi, içtimai, ilmi teşekküllerin faaliyet tarihçesini bize öğretmiş oldu” (Cumhuriyet, Birinci Teşrin, Pazartesi, 1938: 1). Cumhuriyet Bayramı kutlamaları geçmişten beri Türk milli duygularının ve Cumhuriyet bilincinin yükselmesinde en özel kutlama olarak görülmektedir. Bu durum Ankara Radyosu yayınlarında da görülmektedir. Ayrıca 10. Yıl kutlamalarında Atatürk’ün, tören alanına gelişi, verdiği nutuk ve tören alanından ayrılmasını konu alan yayınlara rastlanmaktadır.

Dönemin siyasilerinden biri olan Recep Peker’in Cumhuriyet temalı dersleri de Cumhuriyet bilincinin geliştirilmesi çabalarından biridir. Peker’in verdiği İnkılâp Tarihi dersleri radyodan naklen yayınlanarak halka ulaştırılan önemli yayınlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Peker’in Ankara Radyosu’nda yayınlanan dersleri sayesinde radyo dinleyicileri Cumhuriyet inkılabı ve millî anlayış gibi konular hakkında bilinç sahibi olmuşlardır. Cumhuriyet dönemi yeni bir yapılanmaya giden hükümetin milli ekonomiyi kalkındırma çabalarını da radyo yayınları aracılığıyla desteklemeye çalıştığı görülmektedir. Öyle ki “Artırma Yedi Günü” olarak belirtilen bir haftalık süreçte yerlilik ve millilik vurguları radyo yayınlarında yer almıştır. Artırma yedi gününün son günü Ankara Radyosu’nda dönemin Kültür Bakanı gibi siyasiler ekonomi ve artırma söylevinde bulunmuştur. Söz konusu söylevler ekonomik kalkınmanın önemini vurgulamakta, ülkenin parlak geleceğinin millileşme, çalışkanlık ve ulus bilincine bağlı olduğunun altını çizmektedir. Ankara Radyosu Cumhuriyet bilincine yönelik eğitici yayınlar yapmakla birlikte eğlence işlevini yerine getirmede de öne çıkmıştır. Fıkraların anlatıldığı radyo yayınlarında dinleyicilerin neşeli dakikalar geçirmeleri amaçlanmıştır. Terbiye saati gibi yayınlarda da aile ve okullardaki çocuk eğitimi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bunun yanında Türk dilinin gelişimine yönelik Türk Dili Araştırma Kurumu’nun da yayınları olmuştur.

Bu çalışmada “Anadolu, Aydın, Ulus, Vakit, Son Telgraf, Cumhuriyet, Tan” gibi arşivlenmiş erken dönem Cumhuriyet gazetelerinde Ankara Radyosu’nda yapılan yayınlar ile ilgili haberler ele alınmıştır. Bu anlamda Cumhuriyet döneminde bilinçlendirme çabalarında tek bir kaynakla sınırlı kalınmadığı görülmüştür. Çalışmada

Ankara Radyo istasyonunun programlama ve içerik stratejileri incelenerek cumhuriyetçi idealleri yayma, ulusal kimliği destekleme ve yeni rejim için halk desteğini harekete geçirme çabaları vurgulanmaktadır. Bu makale aracılığıyla, Ankara Radyosu'nun erken Cumhuriyet döneminde siyasal iletişim ve kültürel yayılım açısından nasıl güçlü bir araç olarak işlev gördüğü ortaya konmaktadır. Analizi tarihsel bağlamda temellendiren çalışma, Ankara Radyosu'nun ilgili dönemde hem millileşme çabalarında hem de kitle iletişimindeki önemini anlamak açısından bir temel oluşturmaktadır.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANKARA RADYOSU'NUN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı sosyal yapısında gözlenen değişiklikler, elektronik haberleşme olanaklarının kullanılmaya başlamasını zorunlu kılmıştır. İlk telgraf hattı 1853-1856 yılları arasında Kırım Savaşı'nda yapılmıştır. Telgraf ağının gelişimi II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Ancak Cumhuriyet Türkiye'si hem iletişim hem de ulaşım sektörlerinde zayıf bir yapı devralmıştır. Bu sebeple yurt dışı ve yurt içi haberleşmenin sağlanacağı *Telsiz Telgraf ve Telsiz Telefon* şebekesinin kurulması, Cumhuriyet yönetiminin ilk projelerinden biri olmuştur (Kocabaşoğlu, 1983: 2732).

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde o dönem bilinen adıyla *Telsiz Telefon* ülkeye resmi olarak telsiz telgraf ile girmiştir. Cumhuriyet yönetimi, Kurtuluş Savaşı sırasında kitle iletişiminin önemini kavradıktan sonra 1925 yılında "*Telsiz Tesisi Hakkında Kanun*" isimli bir yasa çıkarmıştır. Bu yasa, "Ankara'da büyük bir radyo istasyonu ve ülkede dahili bir radyo ağı kurulmasını" gerektirmiştir. Anılan yasa ile Ankara'da oldukça büyük bir radyo istasyonunun oluşturulması düşünülmüştür. 1925 yılında radyo yayın altyapısı bu doğrultuda kurulmuş, Çanakkale Boğazı'nda kurulacak sinyal istasyonunun telsiz telefon aygıtının Markoni Fabrikası'ndan satın alınması kararı verilmiştir. Daha sonra Ankara'da kurulacak istasyonu ve otomatik telefon şebekesini işletmeleri için Fransa'ya ve İsveç'e personel gönderilmesine karar verilmiştir.²

Ankara Radyosu'nda yayınlar daha erken bir döneme işaret etmektedir. Öyle ki 1927 yılı sonunda Ankara Radyosu ilk yayınlarına başlamıştır. Ancak düzenli yayınlar 1938 yılını işaret etmektedir. Bu süreye kadar geçen zaman diliminde ise Atatürk'ün radyo konusuna önem gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda radyoda şirket döneminin sonlarına denk gelen 1 Kasım 1935 tarihi önemlidir. Atatürk'ün bu tarihte Millet Meclisi Beşinci Dönem Birinci Toplantısı'nda yaptığı meclisi açılış konuşmasında kültürel konuların yanında radyonun önemine işaret ettiği görülmektedir: "Ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu gibi arsulusal ilgiler bakımından da yüksek Değeri belli olan radyo işine önem vermeniz çok yerinde olur" (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1935, s. 3). Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Atatürk'ün radyoyu oldukça önemli bir iletişim aracı olarak kabul ettiği görülmektedir. Atatürk'ün radyoya verdiği önem ise Ankara Radyosu'nun daha kurumsal bir yapıya dönüşmesinin önünü açmıştır. Radyo hususundaki talimatlar ve *Nafia Vekâleti*'nin çalışmalarıyla Ankara Radyosu 1938 yılında resmi olarak yayına başlamıştır (Evcin, 2011: 134).

Diğer ülkelerde radyonun gelişiminin XX. Yüzyıldan itibaren yaygınlaştığı ve I. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme kadar gelişiminin devam ettiği gözlemlenmiştir. 1938'de Ankara'da, 1949 yılında da İstanbul'da resmen yayınlara başlayan radyo, gerek siyasetçiler gerekse halk için kitle iletişiminde önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir. Türkiye'nin düzenli ve dünya standartları seviyesinde radyo yayıncılığı 28 Ekim 1938 tarihinde Ankara Radyosu'nun 120 kW'lık ulusal yayın hizmetine başlamasıyla mümkün olmuştur. (1938'de Avrupa'da 100 kw'lık yayın istasyonlarının varlığı göz önüne alındığında, Ankara Radyosu'nun teknik mahareti, o zamanın ileri teknolojisine sahip olduğunu göstermiştir). Türk insanı bu tarihten itibaren Ankara Radyosu'ndan çeşitli konuları öğrenmeye başlamıştır: radyodan tarımla ilgilenen çiftçilerin problemlerini ve çözümlerini, müzik çeşitlerini (Türk müziği, senfonik müzik, halk müziği) tiyatroyu, düzgün konuşma sanatını, kültürel faaliyetleri, kitap tanıtım faaliyetlerini öğrenmiştir. Ankara Radyosu'nun söz konusu içeriklerdeki programları, Türk halkı tarafından ilgiyle karşılanmış, merak ve istekle takip edilmiştir (Yazgan, 2016: 300-301).

Bu çalışmada incelenen kaynaklar Atatürk'ün ve kendinden sonraki devlet adamlarının yeni kurulan rejimin benimsetilmesi, gündem konularının ve diğer konuların (eğitim, kültür, sanat) halka ulaştırılması konusunda radyoyu son derece önemsediklerini göstermiştir. Bu duruma bir örnek olarak Tan Gazetesi'nde³ yer alan bilgiye göre 1935 yılında Fırka Genel Kongresi başkanlığı yapan Atatürk, kongreyi açarken büyük bir söylev ile partinin ve onun hükümetinin on senelik süreçte yaptıkları işlerini dile getirmiştir. Söylev radyo aracılığıyla Türkiye'nin her tarafına ulaştırılmıştır. Bunun yanında diğer devlet adamları da radyoda halkı belirli konularda bilgilendirme, eğitime misyonunu yerine getirmeye çalışmışlardır.

Ankara Radyosu'nun Açılışı

² B.C.A. Bakanlar Kurulu Kararları (1920-1928), 2014, 31 05 1925.

³ Tan Gazetesi, 25 Nisan Perşembe 1935, Sayı 3- 2306, On birinci Yıl.

Ankara Radyosu devletin kurumsallaşması, halk ile kaynaşması ve dünyaya açılma anlamında dönemin siyasileri tarafından oldukça önemli görülmüştür. Aydın Gazetesi'nde⁴ yer alan bilgiye göre Ankara'da yeni inşa edilen radyo istasyonunun tesellüm muamelesinin 28 Ekim 1938 tarihinde saat 10.00'da Ankara radyo evinin büyük salonunda yapılması planlanmıştır. Merasime İstiklal Marşı ile başlanması ve nutukların teatisinden sonra *Riyaset-i Cumhur Filarmonik Orkestrası* tarafından bir konser verileceği bildirilmiştir. Ankara radyo istasyonu açılışında, Nafia Vekili Ali Çetinkaya aşağıda yer alan ifadeleri kullanmıştır:

“M.M Meclisi'nin sayın başkanı, sayın arkadaşlarım, yurttaşlarım! Türkiye Cumhuriyeti'nin vücuda getirdiği yeni radyo servisini yüksek huzurunuzla bu andan itibaren işletmeye açıyorum. 19. asrın yüksek ilim ve eserlerinden biri olup 20. asırda âlemşümül bir ehemmiyet iktisap eden radyodan Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de istifade etmesi bir zaruret ve bir vazife idi. Cumhuriyet hükümeti ilk fırsatta geçen sene Ankara merkezinde bir radyo sesi vücuda getirilmesine karar verdi ve bu işi Nafia vekaletine tevdi eyledi. Elektrik kudretinin en faydalı ve mühim tatbikatından olan bu radyo tesisatınızın Bundan böyle varlığımızı halkımızın ittilalına daha kolaylıkla erişirmeye muvaffak olacağı gibi her sahada olan terakki ilim ve ittilama ulaştırma ya da en iyi bir vasıta olacaktır.”⁵

Resim 1: Ankara Radyosu Açılış Töreni

Kaynak: Anadolu, İkinci Teşrin, Salı, 1938, s. 8.

Aydın Gazetesi'nde⁶ bu açılış “Refahlı Türkiye” başlığıyla haberleştirilmiş ve şu ifadelere yer verilmiştir: “Yol, köprü, şimendifer, telefon, telsiz telefon ve radyo ile deniz, hava ve kara nakliyatı göz kamaştırarak bir hızla ilerliyor. Ankara'da kurulan büyük radyo istasyonumuz bugünden itibaren devamlı olarak çalışmaya başlayacaktır. 20. Asır radyo tekniğinin şaheser bir örneği olan yeni radyo istasyonumuz sesimizi dünyaya duyuracak ve bütün dünya bizi dinlemek imkânını bulmuş olacaktır.”

Ankara Radyosu'nun açılışının ertesi günü Cumhuriyetin on beşinci senesine denk gelmesi sebebiyle aralıksız yayınlar yapılmıştır. Açılış töreninden 13 gün sonra ise Ankara Radyosu, Atatürk'ün ölümünü derin bir üzüntüyle duyurmuştur. Cumhuriyet töreninin ardından Atatürk'ün ölümü, Ankara Radyosu'nda, “Reisicumhur Atatürk'ün umumi hallerinde vahamet, dün gece saat 24.00'te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün 12. Teşrin 1938 Perşembe günü saat 9'u beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terk-i diyar etmişlerdir” ifadeleri ile duyurulmuştur (Cankaya, 2015). *Aydın Gazetesi*'nde⁷ bu durum şöyle aktarılmıştır:

“Akşamdan sonra radyosu olan kahveler ve müesseseler Ankara'yı açmışlar ve her radyo hoparlörünün önünde hükümetin resmi tebliğini huşu ile dinleyen kesif bir kalabalık toplanmıştı. Caddeler, sokaklar tamamen halk ile dolduğu halde bütün şehirde bir mabet sükûn ve sükuneti hüküm sürüyordu. Atatürk'ün hayatını anlatan spikeri halk bizzat Atatürk'ü dinliyormuş gibi büyük bir huşu ve saygı ile dinliyor sessiz sessiz ağlaşıyorlardı. Bu ağlayış gönüllerin en bedii ve en hisli bir matem musikisi halinde soluk yanaklara sızan damlalarla açığa vuruluyordu.”

⁴ Aydın Gazetesi, Yıl: 2, 28, Birinci Teşrin 1938, Cuma, Sayı: 381.

⁵ Anadolu Gazetesi, Yirmi Sekizinci Yıl, Birinci Teşrin 1938, No 7669, Salı 1.

⁶ Aydın Gazetesi, Yıl 2, 27, Birinci Teşrin, 1938, Cumartesi, Sayı: 382.

⁷ Aydın Gazetesi, İkinci Yıl, No: 390, Cumartesi, 12, İkinci Teşrin 1938.

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Ankara Radyosu dönemin önemli iletişim aracı olmasının yanı sıra kamuoyunu kutlama, neşe, üzüntü ve yas gibi belirli duygular etrafında bir araya getirmede de son derece önemli bir iletişim aracı olarak görülmüştür.

Ankara Radyosu'nun Devletleştirilmesi ve Ankara Telsiz Telefon Stüdyosu: "Milletin Kulağı, Devletin Ağız"

Hükümet gerekli radyo iletişim altyapısını kurarken, Türkiye'de radyo yayını yapmak isteyen özel bir şirket ortaya çıkmıştır. 8 Eylül 1926 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bünyesinde yer alan "*Telsiz Telefon Mürsile ve Ahize İstasyonlarını İşletme Ruhsatı*", *Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi*'ne yayın yapma hakkını vermiştir. Fransız TSF firması radyo istasyonu kurma kararının ardından istasyon yapım ihalesini kazanmıştır. 1927'de kullanılacak istasyonlar yapılırken, TTTAŞ'ye on yıl süresince yayın izni verilmiştir. TTTAŞ'nin radyo yayını yapma misyonunu üstlenmesi ise Türkiye'de de Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi özel bir şirketin öne çıktığını göstermiştir. TTTAŞ, dönemin önde gelenlerinin de desteğini aldıktan sonra, Ankara ile İstanbul'da birer radyo istasyonu kurmayı kararlaştırmıştır (Kocabaşoğlu, 1983: 2732). Fakat devlet, yayın hayatının ilk zamanlarında kargaşa ve verimsizlik yaşamamak için birtakım kurallar uygulamış ve radyonun millileştirilmesi gibi bir politika benimsemiştir (Erol, 2021: 532).

1936 tarihinde Hükümet, radyo idarelerinin kontrolünü hükümete veren bir kararname yayınlamıştır. Bu süre zarfında, Ankara Radyosu özellikle ilk zamanlarda temel yayın merkezi konumunda hizmet vermiştir. 8 Eylül 1938'den itibaren radyo, PTT kurumuna bağlanmış, kurumun sorumlulukları arasında Ankara ve İstanbul Radyolarının işletmesi de yer almıştır. Radyolar 1940 yılında Matbuat Genel Müdürlüğü'ne bağlanana kadar geçen sürede yayınlar PTT yönetiminde devam etmiştir (Yazgan, 2015: 19).

Nitelik ve niceliksel anlamda geçiş dönemi özellikleri sergileyen PTT radyoculuğu, şirket radyoculuğunun devamı niteliğinde görünmektedir. Ancak bu zaman süresince iki önemli gelişme gerçekleşmiştir. Bunların biri 1937 tarihinde kabul edilen 3222 sayılı "*Telsiz Kanunu*"dur. Diğeriyse 1938 sonrası yayın hizmeti sağlayan yeni Ankara Radyo Evi ile uzun dalga vericisidir.

Telsiz Kanunu'nun, her türden telsiz haberleşmesini sıkı bir şekilde devletin tekeli altına alan, II. Dünya Savaşı'nın askeri gereksinimlerini doğru bir şekilde yansıtan katı bir yasa olması nedeniyle Türkiye'de amatör radyonun büyümemesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. 1939 yılında ise Türkiye'de dış ülkelere yayınlar yapılması 20 Kw güçlü bir kısa dalga verici sayesinde mümkün olmuştur (Kocabaşoğlu, 1983: 2733-2734).

PTT döneminde ayrıca radyo yayınlarının uzunlukları artırılmış, başlama ve bitiş saatleri düzenlenmiştir. Radyo stüdyosu ilk olarak Ankara Postanesi'nin Bodrum katında kurulmuştur. Sonrasında sırasıyla *Riyaset-i Cumhuriyet* Mızıka Dairesi'ne, konservatuvar yakınında bir bağ evine, *Ankara Palas* binasının alt katına ve son olarak Yenişehir'de *Sağlık Bakanlığı* yakınındaki bir daireye taşınmıştır. Gerek İstanbul gerek Ankara'daki stüdyolar, bir iki odadan oluşan, donanım ve olanakları oldukça sınırlı birimler olmuştur. Bu durum ilgili dönemdeki program yapma olanaklarının gelişmemesinin nedenlerinden biridir. Altı kez yer değiştiren Ankara radyo stüdyosu 1938 yılında Sıhhiye'de yeni yapılan *Radyoevi*'ne yerleşmiştir (Kocabaşoğlu, 1983: 2732).

Resim 2: Ankara Radyosu, Sıhhiye 1938.

Kaynak: Türkiye Radyoları, 2020, s. 14.

Devletin radyo ile ilgili duyarlılığı, bir taraftan özel radyo yayıncılığının on sene boyunca başarısız olması, diğer taraftan telsizin propaganda ve telkin hususunda etkili bir araç olması ile artmıştır. Bu etkenler ayrıca güçlü ve yeni

Ankara Radyosu'nun sunduğu fırsatlarla birlikte bu gelişmeye katkıda bulunmuştur. Bunun sonucunda 1940 yılında radyonun, 3837 sayılı kanun ile Başbakanlığa bağlı “*Matbuat Umum Müdürlüğü*”ne dâhil edilmesi kararı verilmiştir (Kocabaşoğlu, 1983, s. 2734). “*Matbuat Umum Müdürlüğü*” halkın siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak programların radyodifüzyon postaları yoluyla *Teşkilât Kanunu*'nda belirtildiği şekilde oluşturulmasını ve yürütülmesini sağlamıştır.⁸ 1943 yılında radyo işletmeciliği ve yayıncılık görevleri farklılaştırılarak birbirinden ayrılmıştır. Yayınlanan yasa ile “*Matbuat Umum Müdürlüğü*”nün ismi *Basın Yayın Müdürlüğü* olarak değiştirilmiştir. Ardından Cevat Memduh Altar önderliğinde radyo yayıncılığını kontrol etmek ve yönetmek amacıyla “*Radyo Dairesi*” kurulmuştur (Cankaya, 2015: 33-34).

1939-1946 yılları, TRT'nin kuruluşundan önce radyonun nitelik ve niceliksel anlamda en fazla büyüme gösterdiği dönem olmuştur. Bu, Ankara Radyosu'nun kuruluşunun verici ve stüdyo imkanları yönünden önemli bir gelişme göstermesi dâhil olmak üzere bazı faktörlerden kaynaklanmaktadır. İlaveten İkinci Dünya Savaşı, halkın haber alma arzusunun artırmış radyo dinlemeyi bir alışkanlık haline getirmiştir. Ayrıca “*Matbuat Umum Müdürlüğü*”ne bağlanan radyo daha işlevsel bir organizasyon-yönetim yapısına kavuşmuştur. Savaş yıllarının zorlu şartlarına rağmen alıcı sayısında istikrarlı bir artış olmuştur (Kocabaşoğlu, 1983: 2734). O kadar ki, Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper, 1941 yılı istatistiklerine atıfta bulunarak, Ankara Radyosu'nun en az üç milyon dinleyicisi olduğunu ve böylece “milletin kulağı” olma görevini üstlendiğini ifade etmiştir (Sarper, 1942: 7). Aşağıdaki beş maddede, dönemin “*Matbuat Umum Müdürlüğü*”ne bağlı Ankara Radyosu'nun sorumlulukları özetlenmektedir (Yorulmaz, 1943: 8):

1. Milli siyaseti ve çıkarları hem yurtiçinde hem de yurtdışında zedeleyebilecek propagandalara karşı koymak, kamuoyunu rejimin iç ve dış politikaları hususunda eğitmek ve uygun görülen mecralarda yayın faaliyetlerinde bulunmak,
2. Hükümetin faaliyetlerinin büyüklüğünü ve önemini halka aktarmak,
3. “*Uluslararası Radyodifüzyon Birliği*” ile ticari bağları devam ettirmek,
4. Halkın sosyal, ekonomik, siyasi, fiziki ve ahlaki ihtiyaçlarını karşılayacak yayınların radyodifüzyon postaları yoluyla oluşturulmasını ve sürdürülmesini sağlamak,
5. Türk ulusunu diğer uluslara tanıtan çeşitli faydalı yayınlar oluşturmak,

İlk yıllarında Ankara Radyosu'nun yayıncılığı, devletin sert bir temsilcisi olmaktan ziyade kamuoyunun beğenisini ve ilgisini çeken bir özellik göstermiştir. Bunun yanında “Dr. Galip Ataç, Nurettin Artam, Adnan Ötügen, Burhan Belge, Ahmet Muhip Dıranas, Baki Süha Edipolu, Falih Rıfki Atay, Selim Sırrı Tarcan ve Feridun Fazıl Tülbentçi” gibi isimler tarafından düzenli programlar yapılmıştır. Yapılan programlar dönemin düşünce yapısına uygun olarak ve dört aylık periyotlarla oluşturulmuştur. 1938 ve sonraki yıllarda bu heyet, Matbuat Umum Müdürlüğünü temsilen Radyo Müdürü “Vedat Nedim Tör, Burhan Belge, Nurettin Artam, Silahlı Kuvvetleri temsilen Kurmay Yüzbaşı Kemal Atalay, Neşriyat Şefi Fuat Münir Bener ve Mesut Cemil Tel”den oluşmaktadır. Ayrıca Ankara Radyosu'nun başlangıçta Radyo Müdürü'ne bağlı olarak Musiki Neşriyat (Yayın) Şefliği, Diğer Neşriyat (Yayın) Şefliği, Teknik İşletme Şefliği'nde oluşan üzere üç ana bölümü vardır. Departmanın en temel görevleri kültür, haberler, spikerlerin çalıştırılması ve söz konuları konularından oluşmaktadır (Yazgan, 2016: 301).

Dönemin önemli gazetecilerinden biri olan ve *Günün Meseleleri* isimli radyo programı yapan Burhan Belge, insanların eski “agoralar” ya da “forumlar”da olduğu gibi radyoların önünde toplanmasının, milletin sofistike bir kültürel yapıya sahip olduğunun kanıtı olduğuna inanmıştır. Selim Sarper'den sonra *Basın Yayın Genel Müdürlüğü* yapan Nedim Veysel İlkin (1945: 20) de benzer olarak radyonun hem bir kültür ve eğitim kurumu hem de savaş sırasında devletin siyasi yayıncılığı için bir araç olduğunu vurgulamıştır. İlkin, radyoların ayrıca halk müziğinin takdir edilmesinde ve sevilmesinde oldukça etkili bir role sahip olduğunu, çünkü bireylerin ülkenin uzak bölgelerinde yerel topluluklarında kalan birçok sanatçının sesini ve yeteneklerini duymalarını sağladığını belirtmiştir.

Vedat Nedim Tör'ün Ankara Radyosu'na müdür olarak atanması (1941-1943) sonrası (Kocabaşoğlu, 1980: 197) radyonun yapılandırılma ve kurumsallaşma süreci hız kazanmıştır. Kamuoyunun sanat zevkini geliştirmek amacıyla “*Şiir Saati*”, tarih bilincinin yerleştirilmesi için “*Geçmişte Bugün*”, ulusal duyguları dinç tutmak için “*Bir Marş Öğreniyoruz Saati*”, ulusal ezgilerin tanıtılması ve öğretilmesi için “*Bir Türkü Öğreniyoruz Saati*”, geleneksel ve modern tıp gibi bilimsel konularının yanı sıra sohbet havasında ve güncel yayın yapan “*Evin Saati*” gibi programlar aracılığıyla eğitim, sanat ve kültür yayınları nitelikli bir şekilde devam etmiştir (Tör, 2010: 4855). Tör (1942: 7) radyoyu “zamanın en kuvvetli ve en verimli yayın vasıtası” olarak tanımlamış ve “*Radyoevi*”ne her gün

⁸ Başvekâlete Bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun, 28.05.1940.

ulaştırılan yüzlerce dinleyicinin mektubundan, kamuoyunun radyoya olan ilgisinin günden güne arttığına şahit olduğunu belirtmiştir.

Söz konusu dönemde radyo, hükümet politikası olarak geniş kitlelere ulaşmak noktasında bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu anlamda ülkedeki bütün halkevlerinde radyo bulunması ve muhtelif yerlere hoparlörler kurularak vatandaşların bundan istifadelerinin temini “Tekmil Halkevleri Reislikleri”ne bildirilmiştir. İlgili dönemde halk evlerinin neredeyse tamamı birer radyo makinesine sahip olsalar da hoparlör kurulumlarındaki eksiklikler fark edildiğinden bu durumun düzeltilmesine ilişkin düzenlemelere gidilmiştir.⁹ Turgud Bleda (1935: 24)’nın radyonun gelişimi ve etkileri ile ilgili Tan Gazetesi’nde yayımlanan açıklaması şu şekildedir:

“Asrın en büyük buluşlarından biri olan radyo tekniği dev adımlar ile ilerlemiş ve ilerlemektedir. Bu teknik dünyanın her tarafında çok alakadar kazanmıştır. Çünkü eğlenceli ve faydalı olduğu kadar dünyayı ufaltmış bir ucunu öbür ucuna bağlamış oluyor. Birçok ırkları birbirine tanıtan radyo ulusumuzda da epeyce meraklı bulmuştur. Ulusumuzda radyo dinleyenlerin sayısı 50 bini aşmış bulunuyor bütün dünya artık radyoyu bir müzik aleti diye kullanmamaktadır. Ulusunu dünyaya tanıtacak ve sesini en yüksekliği ile her yere işittirecek bir vasıta bilmektedir. Radyonun sulh uğrunda ki hizmeti inkâr edilemez. Tan’ın en büyük gayelerinden biri de okuyucularının bütün müşkillerini halletmektir.”

Sonuç olarak, Yeni Ankara istasyonunun inşasından ve radyo yayıncılığının devlete devredilmesinden sonra radyo, kitle iletişiminin ve günlük yaşantının vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir. Radyo yayıncılığı ayrıca şirket döneminde dağınık ve değişken olan devlet dönemi radyo yayıncılığının yanı sıra, yayıncılığın ilke ve gereksinimlerinin dikkate alındığı yeni bir döneme girmiştir. Öte yandan devlet döneminde radyo yayıncılığının düzen ve istikrarı ve paralel olarak alıcı sayısının artması halkın daha bilinçli olmasının önünü açmıştır.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANKARA RADYOSU YAYINLARI

Ankara Radyosu, radyo yayıncılığında öncü bir iletişim aracı konumunu aldıktan sonra birkaç yıl cumhuriyetin başkentinden toplumu “oluşturmak, bir araya getirmek, eğitmek ve eğlendirmek” gibi görevler üstlenmiştir. Bu süreçte “İnkılap Dersleri, Hukuki Bilgilendirme, Hukuk Bilimini Yayma Konuşmaları ve Ceza Kanununda Yazılmayan Suçlar” gibi programlar yoluyla toplumsal ve hukuki düzeni oluşturmak ve güçlendirilmek istenmiştir (Cankaya, 2015: 27).

Yeni Ankara istasyonunun inşası ve radyo yayıncılığının devlet eliyle yürütülmesi döneminden itibaren, radyo yalnızca günlük hayatın önemli bir iletişim aracı değil, ayrıca hükümetin halkla iletişim kurması için oldukça önemli bir araç durumuna gelmiştir. İncelenen kaynaklara göre Ankara Radyosu’nun yayın mantığı milli çıkarları desteklemeyi veya geliştirmeyi amaçlamıştır. Eğlence, tarım, propaganda, güncel olaylar, askerlik, eğitim, siyaset, moda, kültür ve milli bayramlar gibi konular radyo yayınlarının içeriğini oluşturmuştur. Anadolu’daki savaş sonrası yeni bir ulusun ve vatanın yaratılmasının, Atatürk ilke ve inkılaplarının yaygınlaştırılmasının, genç milletin eğitim ihtiyacını teşvik etmenin, toplumsal düzeni sağlamlaştırmanın ve Türk medeniyetini zafere ulaştırmanın etkin yolu “radyo” olmuştur. “Manevi Yayınlar” olarak kategori edilen ilk yayınlar 1940 yılından itibaren radyolarda yayınlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında “Milli Kahramanlık Efsaneleri, Vatandaşlık Bilgisi ve Sevgisi” gibi yayınlar, kamusal bilinci artırmak ve milli gurur duygusunu teşvik etmek amacıyla yayınlanmıştır (Cankaya, 2015: 28).

Dolayısıyla 1940’larda siyasi iktidar radyoyu “hükümetin ağız, milletin kulağı” olarak görmüştür. Bahsedilen zaman diliminde yaklaşık 80.000 alıcı varken, 1946’da alıcı sayısı 180.000’e ulaşmıştır. Her gün yayında geçirilen saat sayısı artmış, yayın süreleri tutarlı hale gelmiş hem söz hem de müzik programlarındaki türlerin çeşitliliği ve dengesi sağlanmıştır. Söz konusu dönemde ayrıca kadınlara, çocuklara ve gençlere yönelik yayınların yanı sıra işçi ve köylüleri siyasi iktidar hakkında bilgilendiren programlara da hız verildiği görülmüştür. Bu dönemde radyonun sağlam bir müzik politikası olmadığı açık olsa da Batı müziği ve Türk müziği arasında bir denge kurulmuştur. Şirket dönemine göre söz yayınları niceliksel bir artış ve niteliksel bir gelişme göstermiştir. “Radyo Gazetesi”, “Dış Politika Özeti”, “Ekonomi Saati” gibi programlar dönemin dikkat çekenleri arasındadır. Sonuç olarak radyo, söz konusu dönemde kitle iletişim aracı olmaktan çıkıp, genel idari mekanizmanın bir organı haline gelmiş ve bürokratik aygıtın bir parçası olarak görülmüştür. Yine bu yıllardan itibaren radyo, Türkiye’nin Batı ile bütünleşmesinde yeni sorumluluklar üstlenmiştir (Cankaya, 2015: 28).

Cumhuriyet Dönemi’nde Ankara Radyosu programları incelendiğinde, şu amaçların önemli olduğu görülmektedir (Kotak, 2001: 38):

1. Devletin halka haber ulaştırması,

⁹ Son Telgraf Gazetesi 30, İkinci Teşrin, 1938 Çarşamba, Sayı 622, Sayfa 3.

2. Kurtuluş Savaşı sonrası halkın Atatürk İlke ve İnkılapları konusunda eğitilmesi,
3. Ulusal bilincin geliştirilmesi,
4. Eğitim aracı olarak işlev görmesi (özellikle dil),
5. Halkın müzik kültürünün geliştirilmesi, Türkiye'de yerel müziğin yaygınlaştırılması ve Türk insanının evrensel müzikle tanıştırılması,
6. Sosyal, kültürel ve spor gibi bir çok alanda gelişmenin teşvik edilmesi,
7. Ekonomi, sağlık ve savunma alanlarında alınan ve planlanan eylemler hakkında halkı eğitmek,
8. Eğlence işlevi,

Ankara Radyosu ilk kurulduğundan beri devlet tarafından etkin bir şekilde kullanılmış, kısa sürede halk tarafından benimsenmiş dolayısıyla önemli bir yayılım göstermiştir. 1941 yılında yapılan büyük çaplı bir araştırma neticesinde o dönem mevcut olan 100.000'e yakın ahizeden, evlerde bulunan 66.000 kadar radyo cihazından beherinin ortalama hesapla beşer dinleyicisi; köy enstitüleri, kışlalar, halkodaları, kahveler, lokantalar ve orduevleri gibi umumi yerlerde buldukları tespit olunan 34.000 kadar cihazdan da beherinin ortalama hesapla 73 kadar dinleyicisi olduğu anlaşılmıştır. Bu hesaba göre o dönem yurttan 3.000.000'a yakın radyo dinleyicisi bulunmaktadır.

1943 Temmuz ayı istatistiklerine göre yurttan abone sayısının 148. 488'e çıktığı, ayrıca yukarıdaki dinleyici adetine %30 daha ilave edildiği ve yurttan halen 4 milyon radyo dinleyicisi olduğu da belirtilmiştir.¹⁰

Son Telgraf Gazetesi'nde yer alan bilgi de Ankara Radyosu'nun söz konusu dönemdeki önemini göstermektedir. Buna göre gazetede Yeni Ankara Radyosu'nun dünyanın dört bir tarafında rağbet ile karşılandığı belirtilerek aşağıdaki ifadelerle yer verilmiştir:

“Radyo Müdürlüğü'ne her gün muhtelif ecnebi memleketlerden ve uzak diyarlardan yüzlerce takdir ve teşvik mektubu gelmiştir. Bu mektuplar Türkçe musikiye daha fazla yer verilmesini istemekte ayrıca bir kısım halk da radyoya belirli sorular sormakta ve kendilerine Neşriyat sırasında isimleri ile hitab olunmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Radyo İdaresi Halkla Muhabere Servisi geniş bir neşriyat yapmayı kararlaştırmıştır. Alınan karar sonucu “Memleket haricinde bulunan Türkler ve Amerikalılar, Finlandiyalılar bilhassa radyomuzdan çok memnun bulunmaktadır. Yakında radyoda her bir memleket için bir neşriyat gecesi tertib olunacak ve o gece memlekete ait milli havalar, şarkılar çalınarak ayrıca konferanslarla da malumat, izahat verilecektir.”¹¹

Ankara Radyosu'nda Cumhuriyet Bilincine Yönelik Yayınlar

Ankara radyosu yayınlarına bakıldığı zaman, hemen her konuda yapılan yayınlarda Cumhuriyet'in önemi, başarıları ve gerekliliği vurgulanmış; Cumhuriyet, Ulus ve Türklük kavramlarının özellikle altı çizilmiştir. *Ulus Gazetesi*'nde yer verilen bilgilere bakıldığında her gün radyoda dönemin bakanlarından veya devlet adamlarından biri siyasi ve güncel konular hakkında kendilerine ayrılan yayın saatlerinde konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmaların odağında da Cumhuriyet bilincine yönelik ifadeler yer almaktadır. Radyoda yapılan konuşmalara dair bazı ifadeler dönemin gazetesinde şu şekildedir:

“Dün gece Ankara radyosunda Cumhuriyet devrindeki askerlikle eski devirdeki askerlik arasında mukayeseli bir konuşma yapıldı. Mehmetçiğin askeri bir terbiye ile yetiştiğini ve askerinin sadece silah ve talim ile uğraşmayıp faydalı ve ulusal bilgilerle de bezediğini belirten bu konuşma çok faydalı oldu.”¹²

Türklerin havacılıkta elde ettikleri başarılarından bahsedilen radyo yayınına ilişkin haber ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“Uçabilmek için bütün mühendisler, fen adamları var. Kuvvetleri ile çalıştıkları halde hiçbir şeyin yapılmamış olduğu devirlerde Türklerin muvaffak oldukları söylendi. Ancak beş on sene önce süzülme uçuşlarıyla alınabilmiş olan bir mesafeyi yüz otuz yıl evvel Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçarak Galata Kulesi'nden Üsküdar'a geçtiğini, Lagır Hasan Çelebi'nin Ancak bugün düşünülebilmiş olan raketle uçuşu 19 asırda başardığını, Bebekli Bay Atıf'ın Beykoz'da uçuşunu radyoda bize çok güzel anlattılar ve bu konuşma

¹⁰ Sarper, S. (4 Ağustos 1944). T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, “Ankara Radyosu Programlarından Olan ve Her Akşam Yayınlanan Radyo Gazetesi'nin Neşriyat”, Yer Bilgisi: 129- 929- 9, Belge Tarihi: 04.08.1944-00.00.0000, Dosya Ek: 110.

¹¹ Son Telgraf Gazetesi 25, Birincikanun 1938 Sayı 64, Sayfa 2.

¹² Ulus Gazetesi 5, ilkanun 1934 Çarşamba, On Beşinci Yıl, No 4801, Sayfa 5.

Türk'ün yüksek kabiliyetlerine birer örnektir. Türk Ulusu, Türk havacılığı bunlarla haklı olarak övünebilir.”¹³

Diğer bir gazete haberi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın yayın saatinde yurtta sıtma ile yapılan büyük savaşın anlatıldığı radyo yayını ile ilgilidir.¹⁴ “Cumhuriyet'ten önce tutma yerleri olan doğu ve batı taraflarında ölüm nisbetinin yüzde 85, 90'a vardığı ve Acun (Dünya) Savaşı'nda her yıl sayısı 50 bini aşan yurttaşın sıtmadan öldüğünü öğrendik. Cumhuriyet'ten sonra bir ulus işi olarak ele alınan sıtmanın yılda 2-3 milyon yurttaşın aşı yapılarak ve bataklıklar kurutulmuş önüne geçildiği anlaşıldı.”

Ardından yayımlanan Bay Akagündüz de konuşmasında Atatürk'e yazdığı bir şiirini okuyarak radyonun devletleşmesinin gereklerinden bahsetmiş ulusal bir mesele olarak önemli olduğunu belirtmiştir. Eğitim ve öğretim özelliğinin ön planda olduğu radyo yayınına ilişkin haberde ise bu yayın saatinde çocuklara belli masallar okunduğu, ev kadınlarına verilen tavsiye ve ölçülerden bahsedildiği belirtilmiştir. Daha sonra Bay Kazım Nam isimli eğitimcinin yeni Türkçe'nin ve Türk dilinin çocuklara nasıl öğretilceğini ele aldığı bilgisi verilmiştir.¹⁵

Ankara radyosunda fıkraların anlatıldığı radyo yayınında ise eğlence işlevi ön plana çıkarak dinleyicilerin neşeli dakikalar geçirdiği belirtilmiştir. Terbiye saatinde ise aile ve okullardaki çocuk büyütme terbiyesinden bahsedilmiş, mektep ile ailenin danışıklı bir varlık halinde çocuklarını yarına hazırlamak için nasıl çalışmaları gerektiği anlatılmıştır.¹⁶ *Türk Dili Araştırma Kurumu*'nun yayın saatinde de Burhan Belge, Bay Falih Rıfkı Atay'ın Ulus Gazetesi'nde çıkan yazılarından birini okumuştur. Türk dilinin arıtma yolunda övülmeye değer bir kerteye geldiği okunan bu örnekler ile pekiştirilmeye çalışılmıştır.¹⁷

Radyo yayını ile ilgili verilen karar, *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Receb Peker*'i siyasi rolünün ötesinde eğitici bir rolde Türk İnkılaplarını anlatmaya sevk etmiştir. *Ulus Gazetesi*'nde Receb Peker'in vereceği ders ile ilgili aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:¹⁸

“Bugün saat 17.30 da Ankara Ulus evinde inkılap kürsüsünde derslere başlanacak ve ilk dersi Fırkamızın genel kâatibi Kütahya sayılavı Bay Receb verecektir. Bay Recep'in yüksek değerli ve herkesi faydalandır alacak olan bu dersini Ankara Radyosu yurdun dört yanına yayacak ve bunun içinde 17.30 da dersin bitim saati olan 18.30'a kadar emisyon yapacaktır. Bütün yurttaşlarımızı inkılap dersinde radyolarının başında bulunmaya çağırıyoruz. Türkiye'nin inkılapçı özünü öğrenmek için bu değerli dersleri dinlemek gerekir.”

Radyo Programı dergisindeki bir yazıdan anlaşıldığı üzere de inkılâpçı bir zihniyete sahip olan Recep Peker'in İnkılâp Tarihi dersleri de radyodan naklen yayımlanarak halka ulaştırılan önemli yayınlardan biridir. Peker'in yaptığı yayınlar sayesinde halk Cumhuriyet inkılabı, insanî görüş ve millî anlayış hakkındaki bilgiler ile alâkadar olmuşlardır (Pelister, 1936: 3-5).

Kurultay ve ulusal ekonomi artırma kurumu başkanı General Kazım Özalp'ın yayın saatinde ise radyoda Yerli Malları Yedi Günü'nde çeşitli illerde kurulan ve kurulacak fabrikaların işlevleri hakkında bilgiler verildiği, Özalp'ın öncesinde şu söylevi söylediği belirtilmiştir:

“Bayanlar baylar, ilk sözüm, başkanı bulunduğum ulusal ekonomi araştırma kurumunun yüce koruyucusu Atatürk'e derin saygı ve sarsılmaz inancımı sunmaktır. Beşinci artırma ve yerli malları yedi günü kutlu olsun. Ulus bakımından en az on yıl daha gençleştik, daha dinçleştik, daha güçlendik. Bana inanın yurttaşlarım bu bir yıl içinde Türk ulusu en aşağı on yılın hızını birden aldı. 1934 Yılı bizim için işte böyle kutlu böyle verimli bir yıl oldu.”¹⁹

Ekonomi Bakanı Bay Celal Bayar'ın söylevi ile başlayan diğer bir radyo yayınında ise artırmanın²⁰ ulusal değeri ile ilgili bir söylev okunduğu ifade edilmiştir. Bu söylevden sonra Doktor Bahaettin Kökdemir'in devlet dispanserinin işleri hakkında verdiği bilgilerin yer aldığı belirtilmiştir. Kökdemir bu konuşmasında Cumhuriyet öncesi kötü giden sağlık işlerine kıyasla her gün daha ileri giden kurumları anlatmıştır:

“Cumhurluktan önce yurtta hemen hemen hiç dispanser bulunmadığı halde bugün üç yüzden artık dispanserimizin bulunduğunu ve geçen yıl içinde bu dispanserler de iki milyon iki yüz hastaya bakıldığını öğrendiğimiz zaman göğsümüz kabardı. Gene Cumhurluktan önce ancak bazı vilayetlerimizde bin bir

¹³ Ulus Gazetesi 5, İlkkanun 1934 Çarşamba, On Beşinci Yıl, No 4801, Sayfa 5.

¹⁴ Ulus Gazetesi 7, İlkkanun 1934 Cuma, On Beşinci Yıl, No 4803, Sayfa 5.

¹⁵ Ulus Gazetesi 8, İlkkanun 1934 Cumartesi, On Beşinci Yıl, No 4804, Sayfa 2.

¹⁶ Ulus Gazetesi 8, İlkkanun 1934 Cumartesi, On Beşinci Yıl, No 4804, S.2.

¹⁷ Ulus Gazetesi 11, İlkkanun 1934 Salı, On Beşinci Yıl, No 4807, S. 3.

¹⁸ Ulus Gazetesi 2, İlkkanun 1934 Pazar, On Beşinci Yıl, No 4796, S.3.

¹⁹ Ulus Gazetesi 13, İlkkanun 1934 Perşembe, On Beşinci Yıl, No 4809, S.1.

²⁰ Yerli ve milli kaynakların artırımı ve etkili kullanımı

eksikliği üç beş hastane bulunduğu halde bugün yüz yirmi tane en modern vasıtalarla bezenmiş hastanelerimiz var. Cumhurbaşkanlığı çağının muvaffakiyetlerini ulusa anlatmak ve yaymak işini öyle iyice başarmak da olan Ankara radyosunu kullanmak gerektir.”²¹

Ekonomi Bakanı Celal Bayar’ın, Ticaret ve Sanayi siyaseti ile ilgili radyo konuşmasında ayrıca beş senelik sanayi programı hakkında bilgiler verdiği, devletin ulusal ekonomik amaçlarını şu şekilde açıkladığı belirtilmiştir:

“Türkiye’yi müstakil millet yapmak şiarının bugünkü manası Türkiye’yi iktisaden müstakil ve tam teşekküllü bir Vahdet haline getirmek demektir. Bu sebeptendir ki devletin böyle şümüllü bir programı tatbika geçmesi milli iktisadın Mahsuniyeti noktasından bir zarurettir. Görülüyor ki bu programı tamamen başardığımız anda memleketin refahı artmış ve ahenkli bir ekonomik yapının sağlam temelleri atılmış olacaktır. Hedefimiz ahenkli bir ekonomik kurmak ve maliyet fiyatlarını en az zaman içinde dünya maliyeti dünuna olmazsa bile hiç değilse seviyesine indirmektir. Her ileri teknikle çalışan bir millet olmak azminde olduğumuz için de böyledir. Ne müstehliği, fabrikacı ve müstahsilin aleyhine ne fabrikacıyı Müstahsili ve müstehliğin aleyhine himaye etmek arzusundayız. Bizim için iki taraf şudur bir tek ulusal ekonomi ve onun icatları vardır. Her memlekette sebep ve saikler ayrıdır. Biz de ki sebep ve büyük ulusal amaç ise yukarıdan beri verdiğim izahattan kolaylıkla çıkar. Bu bir ulusal ülküdür.”²²

Cumhuriyet dönemi milli ekonomiyi kalkındırma çabalarına yönelik “artırma yedi günü” olarak belirtilen bir haftalık süreçte de hükümetin yerlilik ve millilik vurgularını sürdürdüğü görülmektedir. Öyle ki artırma yedi gününün üçüncü günü *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker* hükümetin ekonomik amaçlarını şu şekilde ifade ettiği aktarılmıştır: “Türkiye kendi yaşayışını istediği şeyleri kendi ilk maddeleri ile kendi fabrikalarında kendi iş adamları ve işçileri ile yapacak bir çizgi içinde sanayi memleketi olma yolundadır”. Artırma yedi gününün üçüncü gününde Ankara Radyosu’nda ayrıca *Cumhuriyet Abidesi* önünde saat 15’te *Ekonomi ve Araştırma Kurumu*’nun önyak olduğu büyük bir alan toplantısı yapıldığı bilgisi geçmiştir. Ayrıca ticaret ve sanat okulları talebeleri ile kalabalık bir halkın bulunduğu katında önce *İstiklal Marşı*’nın çalındığı daha sonra söylevlerle halkı artırma ve yerli malı kullanmaya teşvik edildiği bilgileri aktarılmıştır.²³

Resim 3: Artırma ve yerli malı kullanmak için yapılan and toplantısı

Kaynak: Ulus Gazetesi 15, İlkkanun 1934, s. 1, Cumartesi, On beşinci Yıl, No 4811

Artırma yedi gününün beşinci gününde Ankara radyosundaki söylevde *İçişleri Bakanı Şükrü Kaya*’nın hükümetin ekonomik ülküsünü ve piyasasının amacını “ulusal gelirimizin ulusça, tutumlu, verimli ve yerinde kullanılması” şeklinde açıkladığı belirtilmiştir.²⁴ Artırma yedi gününün beşinci günü Ankara Radyosu yayını şu şekildedir:²⁵

*Milli Müdafaa Vekili Apaydın Konuşuyor

*Musiki

*Türk Dili Araştırma Kurumu Saati

*Musiki

*Çocuk Esirgeme Kurumu Saati

²¹ Ulus Gazetesi 14, İlkkanun 1934 Cuma, On Beşinci Yıl, No 4810, S. 2.

²² Ulus Gazetesi 14, İlkkanun 1934 Cuma, On Beşinci Yıl, No 4810, Sayfa 6.

²³ Ulus Gazetesi 15, İlkkanun 1934 Cumartesi, On Beşinci Yıl, No 4811, Sayfa 1.

²⁴ Ulus Gazetesi 17, İlkkanun 1934 Pazartesi, On Beşinci Yıl, No 4813, Sayfa 1.

²⁵ Ulus Gazetesi 17, İlkkanun 1934 Pazartesi, On Beşinci Yıl, No 4813, Sayfa 9.

*Dans Musikisi

*Haberler

Artırma yedi gününün son günü ise Ankara radyosunda *Kültür Bakanı Bay Abidin Özmen*'in ekonomi ve artırma söylevinde bulunduğu ifade edilmiş ardından şu ifadelere yer verilmiştir:²⁶

“Ulusun tutumlu olması ona değer vermesi ekonomik kalkınmanın yolunu tutmuş olduğunu açıkça gösterir. Günden güne artmakta olan fabrikalarımızın işlevlerimizin yetiştirmekte olduğu nesnelere yabancıların eline bakmaktan bizi kurtarıyor. 7 Gün içinde birçok konuşmalarla karşılaştınız bu söylevler önümüze birçok istatistikler serdi ki birer birer ekonomi yükselişinin tanığıdır. Biliyoruz ki ulus erkeğinin dayanacağı en güçlü desteklerden biri de ulusal ekonomidir. Ulus olgunluğunun ölçülerinden biri de kendi ihtiyacını kendi yaptığı nesnelere giderebilmesidir. Büyük Türk ulusumuz bunu çok iyi anladım. Bu amaca erdi ve daha ilerisi için pek büyük adımlarla yürüyor. Türk ne kadar arı yaradılışlı ise o kadar da çalışkandır. Az kurun içinde yarattığı işlerdeki özelliğini görüyoruz. Bu bize yarın için en parlak günler adıyor.”

Cumhuriyet'in Onuncu ve On Beşinci Yıldönümünde Ankara Radyosu'nda Yapılan Yayınlar

Dönemin gazete ve radyoları Cumhuriyet Bayramı'ndan “*Büyük Bayramımız*” olarak söz etmektedir. “İşte büyük bayramımız münasebeti Ankara radyosunun tamim ettiği ve hepimize dinlettiği konferanslar bugün için gerekli bir yurt bilgisi demek olan bu hakikatleri ve bütün harsi, iktisadi, içtimai, ilmi teşekküllerin faaliyet tarihçesini bize öğretmiş oldu” (Cumhuriyet, Birinci Teşrin, Pazartesi, 1938, s. 1). Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 10. yılı kutlamalarında tören alanına gelişi, verdiği nutuk ve tören alanından ayrılması konulu radyo yayını, 30 Ekim 1933 tarihli *Vakit Gazetesi*'nde şu şekilde aktarılmıştır:²⁷

“Ankara'da Bayram

Saat 10.30

Radyo sesleniyor: Gazi geliyor!

Hoparlörde haberler birbirini takip ediyor:

Gazi askerleri Teftiş ediyor!

Gazi izcileri Teftiş ediyor!

Gazi sporcuları Teftiş ediyor!

Gazi nereye yaklaşıyorsa kütle oraya yaklaşıyor; mıkna-tısa tutulmuş Çelik parçaları gibi...

İşte Gazi.

Coşkun bir alkış.

Kitle kımıldamıyor. Sağa sola açılıyor, kapanıyor.

Herkes olduğu yerde biraz daha yükseldi. Başlar birbirinin omzumdan sarktı.

Yer yerinden oynadı.

Büyük resim üzerinde Frank var.

Ceketinin Sol Yakasında kırmızı, ufak bir kumaş asılı: Halk Fırkasının altı umdesinin sembolü...

İsmet Paşa Ceneral Voroşilov bir başka Otomobilde...

Alkış durmuyor... her dakika biraz daha artıyor, yayılıyor ve uzaklara çok uzaklara yayılıyor.

Gazi tribünde...

Gazi'yi gözleyen yüzbinlerce gözde sevinç

Gazi söylüyor...

Kütle de yeni bir kımıldayış ve derin bir Sükût...

Şimdi duyulan, yalnız büyük Reis'in sesi... bu seste bir gök gürültüsü şiddeti var...

²⁶ Ulus Gazetesi 19, İlkkanun 1934 Çarşamba, On Beşinci Yıl, No 4815.

²⁷ Vakit Gazetesi 17. Yıl, Sayı 5680, Pazartesi 30, Birinci Teşrin (10 Ay), 1933, Sayfa 2.

Baştan aşağı kulak kesilen yüzbinlerce insan, Dinç bir milletin Dinç enerjisini bizzat gazinin ağzından dinliyor.

Gazi bugün milletiyle bir kez daha kaynaştı.

Gazi bugün cumhuriyetin onuncu yılını kaparken açılan yeni Ülkü'nün hududunu gösterdi.”

“Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir!” de olduğu gibi, Gazi, bugün yeni bir hedefin şiarını söyledi... 10 yılın tribününde Türk milletinin hâkimiyetinin en ileri safını işaret etti.

Dönemin siyasi liderlerinin halk ile iletişim kurmasında ve milli duyguların desteklenmesinde radyo en önemli iletişim aracı olmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet Bayramı gibi milli günlerde dönemin isimleri radyodan Cumhuriyet ve millet temalı nutuklar okumuşlardır. Öyle ki *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yer alan şu ifade bu durumu doğrulamaktadır:²⁸ “Ulus meydanında yapılacak olan and içme merasimi ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Nutku Radyo ile neşredilecektir. Başvekil Celal Bayar'n hipodromdaki büyük merasimde bütün memlekete hitaben bir nutuk irad etmesi muhtemeldir.”

Cumhuriyet'in ilanının 15. yılına denk gelen Ankara Radyosu açılışında üç gün boyunca normalden uzun sürelerde yayınlar yapılmıştır. Ankara Radyoevi'nin yapım emrini veren Atatürk, rahatsızlığı nedeniyle açılış törenine katılamamıştır. Radyonun Cumhuriyet'in 15'inci yıl kutlamalarındaki durumu ise dönemin gazetelerinden olan *Son Telgraf Gazetesi*'nde şu şekilde aktarılmıştır:²⁹ “Her evin bayraklarla çevrelenmiş penceresinden sokaklara taşan Ankara Radyosu Dün bize emsalsiz heyecanlar yaşattı”. Bu ifadelerin ardından gazetenin yazarlarından Bürhan Cevad Cumhuriyet coşkusunu şu ifadeler ile tanımlamıştır:

“Borazan, trampet ve bando, bastığı yeri titreten Türk askerinin ayak sesleri, haykırışan ve kavuştuğu büyük günün taşkınlığı ile coşan gençlik, bayraklar, bayraklar, bayraklar, sokaklardaki gölgeleri pembeleştirilen bayraklar. Ey Ankara Kalesi sen kale olduğun günden beri böyle şerefli bir gün gördün mü?” diyor. Mektebler geçiyor izciler geçiyor sokaklardan akın akın insanlar geçiyor ve “Türk” olmanın sevinci içinde hepimiz gülümsüyoruz. Cumhuriyetin on beşinci yılını kutluyoruz ve bütün dünya on beş yılda beş yüz bininci yılını gören Türk Cumhuriyeti'ni alkışlıyor. Türk milleti, hak ettiği neşesi içinde bu büyük günü takdir ederken yeni bir ufku ışıklarını yakıyor bütün memleket aynı dakikada aynı sevinci aynı heyecanı duyuyor. Dün, Türk milletinin kalbi, tek bir kalp halinde çarptı. Bayramımız bir defa daha bin defa daha kutlu olsun aziz kardeşlerim.”

Ulus Gazetesi (1934) Cumhuriyet'in yıl dönümünde “Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 15. yıl dönümünü kutluyoruz” ifadelerini kullanarak ardından Ankara Radyosu'nun söylev bakımından rekor bir sayıya ulaştığını belirtmiştir. İkinci söylev Bay Şakir Hazım Gökmen tarafından verilmiştir. Gökmen söylevinde Türk tayyareciliğinin dününü anlatarak Türk ulusunun ve cumhuriyet hükümetinin büyük tayyareciliği kurmak için yaptıkları fedakarlıkları dile getirmiş eski çağlarda Türk tayyareciliği üzerine malumat vermiş, Türk tayyareciliği üzerine şunları söylemiştir:³⁰

“Mayıs, aylar içinde en canlısı ve özlüsüdür. Mayıs bereket ayıdır: Mayıs güneş ve refah getiren aydır. Ama Türk için Mayıs ayının değeri bütün bunlardan daha çok üstün ve daha büyüktür. Çünkü umutsuzluğun ortalığı sardığı bir sırada, bu mutlu Mayıs ayında Türk kurtuluşunun ışığı parlamıştır. Mayıs'ın 19'u Kurtuluş Savaşı'mızın özüne tarihtir; özüdür. Her şey oradan gelir, bütün zaferlerimiz oradan kaynamıştır ve yarınlar hep 19 Mayıs'ın yavrularıdır. 19 Mayıs Türk ileri gidişinin anasıdır. Türk tayyarecisi Atatürk'ün açtığı bu savaşlar canını başını koymuşların ön safında geliyor. Biz bunu burada övünerek söylüyoruz ve Atatürk'ün izinden koşmuş olmanın verdiği zevk ve heyecanla göğsümüz kabararak övünüyoruz, övüneceğiz.”

Cumhuriyet'in XV. Yıldönümü Bayramı Günlerinde Ankara Radyosu'nun Yayın Programı Örnekleri

²⁸ Cumhuriyet Gazetesi, Cuma 28, Birinci Teşrin 1938, 15. Yıl Sayı, 5195, Sayfa 7.

²⁹ Son Telgraf Gazetesi 31, Birinci Teşrin 1938 Pazartesi Sayı 594, Sayfa 3.

³⁰ Ulus Gazetesi 27, İlkkanun 1934 Perşembe, On Beşinci Yıl, No 4823, S. 1-2.

Cumhuriyetin XV.yıl dönümü bayramı
günlerinde Ankara Radyosunun neşriyat
programı

28/Birinciteşrin/1938 Cuma günü:

Saat

- 13 - Anons (muhtelif lisanlarla) İstiklâl Marşı
- 13.05 - Dahiliye Vekili ve C.H.P. Genel Sekreteri Bay Şükrü Kaya tarafından bir söylev.
- 13.30 - İzçilerin Zafer Abıdsı Ününde And içmesi, söylevler, İzçilerin söyleyeceği İstiklâl marşı .(Ulus meydanından nakıl)
- 15 - Cumhuriyet devrinde mahkemeler mevzulu konferans . (Adliye vekâleti tarafından)
- 15.15 - Müzik (Plak)
- 15.45 - Türk ordusu mevzulu bir konferans (M.M. Vekâleti tarafından)
- 16 - Müzik (Opera parçaları. Plak)
- 16.30 - İmparatorluk ve Cumhuriyet devrinde köy mevzulu bir konferans. (Dahiliye vekâleti tarafından)
- 16.45 - Halk Türküleri (Plak)
- 17 - Cumhuriyet zabıtası mevzulu bir konferans . (Dahiliye Vekâleti tarafından)
- 17.20 - Müzik (Dans.Plak)
- 17.45 - Türk Tarih İnkılâba mevzulu bir konferans. (Kültür Bakanlığı tarafından)
18. - Müzik (Türk musikisi)
- 18.30 - Cumhuriyet maliyesi ve vergiler . (Maliye vekâleti tarafından)
- 18.45 - Müzik (Halk musikisi)
- 19 - Demiryolları hakkında mevzulu bir konferans. Nafia vekâleti tarafından)
- 19.15 - Haberler .
- 19.30 - Cumhuriyet devrinde Senayi sahasında yapılan işler mevzulu konferans (İktisat vekâleti tarafından)
- 19.45 - Müzik (Muhtelif eserler. Plak)
- 20 - Cumhuriyetten evvel ve sonraki sıhhat işlerinin mukayesesi. (Sıhhat ve İctimai Muavenet vekâleti tarafından)
- 20.15 - Müzik (Çigan müziği. Plak)
- 20.30 - Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlarının İktisadî Fonksiyonu mevzulu bir konferans . (Gümrük ve İnhisarlar vekâleti tarafından)
- 20.45 - Müzik (Halk musikisi)
- 21 - Türk Spor kurumu çalışmaları mevzulu konferans . (Türk spor kurumu tarafından)
- 21.15 - Arapça söylev ve Haberler.
- 21.30 - Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumunun çalışmaları mevzulu bir konferans . (Ulusal Ekonomi ve Artırma kurumu tarafından)
- 21.45 - *M. Tahsin - Opera parçaları* Bir Operanın teması (Plak)
- 22 - Emlâk bankası mevzulu konferans . (Banka tarafından)
- 22.45 - Müzik(Türk musikisi)
- 23 - Türk Maarif Kurumu çalışması mevzulu bir konferans. (Kurum tarafından)
- 23.15 - Müzik (*Halk plâta*) (Plak)
- 23.30 - Su işlerinin Köy kalkınmasında rolü mevzulu bir konferans. (Nafia vekâleti tarafından)
- 23.45 - Haberler ve İstiklâl Marşı

Resim 4: Cumhuriyet'in XV. Yıldönümü Ankara Radyosu'nun Neşriyat Programı

Kaynak. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyetin 15. yılı kutlamalarıyla ilgili radyoda yapılan konuşmalar, Yer: 490-1-0-0 / 1162- 81 – 2, Tarih: 03.12.1939- 00.00.0000.

- 9.20 — Müzik.
- 9.30 — Türk Ticaret Bankası mevzulu bir konferans. (Banka tarafından).
- 9.45 — Müzik (Halk türküleri, Plâk).
- 10 — Meteoroloji mevzulu konferans (Meteoroloji idaresi tarafından).
- 10.15 — Müzik. (Plâk).
- 10.30 — Cumhuriyet devrinde sağlık propagandası mevzulu konferans (Sihhat ve İçtimai muavenet Vekâleti tarafından).
- 10.45 — Müzik (Plâk).
- 11 — Çocuk esirgeme kurumu çalışmaları mevzulu konferans (Kurum tarafından).
- 11.15 — Müzik (Plâk).
- 11.30 — İmparatorluk devrinden ana vatanda kalan yollar ve Cumhuriyet devrinde yapılan yollar mevzulu konferans (Nafia vekâleti tarafından).
- 11.45 — Müzik (Plâk).
- 12 — Türk Hava Kurumu çalışmaları mevzulu konferans (Kurum tarafından).
- 12.15 — Müzik (Plâk).
- 12.30 — T. C. Merkez Bankası mevzulu konferans (Banka tarafından).
- 12.45 — Müzik (Plâk).
- 13 — T. C. Ziraat bankası mevzulu konferans (Banka tarafından).
- 13.15 — Bayram merasimi geçit resmi. (Alandan nakil).
- 16 — Medeni kanunumuzun ana prensipleri mevzulu konferans (Adliye vekâleti tarafından).
- 16.15 — Müzik. (Operet, plâk).
- 17 — Gelecek harplerde hava muharebesi mevzulu konferans (M. M. Vekâleti tarafından).
- 17.15 — Müzik (Fanfar).
- 18 — Belediyeler ve şehircilik mevzulu konferans (Dahiliye Vekâleti tarafından).
- 18.15 — Müzik (Dans - plâk).
- 19 — Türkiye İş bankası mevzulu konferans (Banka tarafından).
- 19.15 — Haberler ve Arapça söylev.
- 19.30 — Müzik (Tango - plâk).
- 19.45 — Türkiyenin kuvveti umumi sulh için lazımdır mevzulu konferans (Hariciye vekâleti tarafından).
- 20 — Hafif müzik (Plâk).
- 20.15 — Türk Dil inkilâbı mevzulu bir konferans. (Türk Dil Kurumu tarafından).
- 20.30 — Müzik (Saz eserleri).
- 20.45 — Cumhuriyetten evvel ve sonra demiryolları işletme zihniyeti ve sistemi (Nafia vekâleti tarafından).
- 20.45 — Müzik (Cazbant).
- 21.15 — Devlet borçları ve iktisat sistemimiz mevzulu konferans (Maliye Vekâleti tarafından).
- 21.30 — Müzik. (Plâk).
- 21.45 — Cumhuriyette iç ve dış ticaretimizi emniyet altına alan tedbirler mevzulu konferans. (İktisat vekâleti tarafından).
- 22 — Müzik. (Plâk).
- 22.15 — Haberler.
- 22.25 — Konser. (Eski Türk bestekârları ve halk türkülerinden seçilmiş eserler. Koro ve solo).
- 23.30 — Eti Bank mevzulu konferans. (Banka tarafından).
- 23.55 — İstiklâl marşı.
- 24 — Son.

Resim 5: Cumhuriyet'in XV. Yıldönümü Bayramı Günlerinde Ankara Radyosu'nun Neşriyat Programı

Kaynak: T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyetin 15. yılı kutlamalarıyla ilgili radyoda yapılan konuşmalar, Yer Bilgisi: 1162- 81 - 2, Dosya Ek: 7. BÜRO, Belge Tarihi: 03.12.1939-00.00.0000.

SONUÇ

İmparatorluk yönetiminden cumhuriyetçi bir yönetim biçimine geçiş, ulusların tarihinde derin ideolojik değişimler ve sosyo-politik dönüşümlerle karakterize edilen oldukça önemli bir geçişe işaret etmekteydi. Bu bağlamda kitle iletişim aracı olarak radyonun ortaya çıkışı, halkta cumhuriyet bilincinin şekillenmesinde ve beslenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Radyonun ortaya çıkışı, önemli siyasi çalkantılar ve toplumsal değişim dönemleriyle aynı zamana denk gelmiştir; bu da onu fikirleri yaymak ve kamuoyunu şekillendirmek için güçlü bir araç haline getirmiştir. Bu durum pek çok ülkenin geleneksel monarşik sistemlerin çöküşüne ve cumhuriyetçi hareketlerin yükselişine tanık olduğu Birinci Dünya Savaşı sonrasında kadar hiçbir yerde bu derece belirgin olmamıştır.

Radyo, bu geçiş aşamasında hükümetlerin ve devrimci grupların mesajlarını doğrudan kitlelere iletmelerini sağlayan güçlü bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Ankara Radyosu'nun kamuoyu algısını şekillendirmeye, siyasi katılımı teşvik etmeye ve yeni doğmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkelerini desteklemeye yönelik yayınlarının yapıldığı görülmüştür. Öyle ki Ankara Radyosu, demokrasi, sivil katılım ve ulusal birlik gibi kavramlar da dahil olmak üzere cumhuriyetçilik ilkelerinin yayılmasına yönelik bir platform görevi görmüştür. Dikkatle hazırlanmış programlar ve yayınlar aracılığıyla hükümet ve siyasi hareketler bu değerleri halkın kolektif bilincine aşılama çalışmıştır. Söz konusu dönemde radyo konuşmaları, röportajlar ve eğitim programları cumhuriyetçi idealleri yaymanın araçları haline gelmiştir, böylece vatandaşlar arasında kimlik ve aidiyet duygusu geliştirilmek istenmiştir.

Siyasi ideolojileri yaymanın yanı sıra radyo, kültürel birleşme ve ulus inşasında da önemli bir rol oynamıştır. Ankara Radyosu ile yerel dilde yayınlar yapılarak ülke içindeki farklı bölge ve topluluklar arasındaki iletişim kolaylaştırılmış ve böylece ulusal birlik duygusunu güçlendirilmeye çalışılmıştır. Dahası, müzik, edebiyat ve folklor gibi kültürel içeriğin paylaşımı ile vatandaşlar arasında ortak bir kültürel kimliğin oluşmasına, bölgesel farklılıkların aşılmasına ve cumhuriyete ortak bir aidiyet duygusunun geliştirilmesine zemin hazırlanmıştır. Ankara Radyosu, siyasi propagandayı yayma rolünün ötesinde, vatandaşları hakları, sorumlulukları ve demokratik kurumların işleyişi konusunda aydınlatan bir eğitim aracı olarak da hizmet etmiştir. Yurtaşlık bilgisi, tarih ve siyaset teorisine ilişkin eğitim programları vatandaşların bilgi sahibi olmasına, bilinçli kararlar almalarına ve demokratik sürece aktif olarak katılmalarına olanak sağlamıştır. Bu şekilde radyo, cumhuriyetçi yönetimin sürdürülmesi için gerekli olan bilgili ve katılımcı vatandaşların yetiştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Ankara Radyosu, sonuç olarak Atatürk'ün modern Türkiye'nin inşasında "asrileşme ve muasır medeniyet seviyesine erişme" düşüncesini hayata geçirmesinde dönemin etkili araçlarından biri olmuştur. Ankara Radyosu'nun 1936 yılından sonra yani "Devlet Dönemi"nde nitelik ve nicelik olarak gelişmesi radyonun insanları belirli konular hakkında bilinçlendirmekle kalmayıp inkılapların yaygınlaştırılmasını sağlayarak kültürel birlik ve milli duyguların geliştirilme çabalarına da destek olduğunu göstermiştir. Ankara Radyosu, hükümetin, siyasi hareketlerin ve sıradan vatandaşların seslerini yükselterek, kolektif kimliğin ve isteklerinin şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Cumhuriyetin gelişimi bağlamında radyonun tarihsel önemi üzerine düşündüğümüzde, radyonun mirasının çağdaş toplumlarda yankılanmaya devam ettiği ve kitle iletişim araçlarının tarihin gidişatını şekillendirmedeki kalıcı gücünün altını çizdiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Gazetesi, Yirmi Sekizinci Yıl, Birinci Teşrin 1938, No 7669, Salı 1.
- Aydın Gazetesi, Yıl: 2, 28, Birinci Teşrin 1938, Cuma, Sayı: 381
- Aydın Gazetesi, Yıl 2, 27, Birinci Teşrin, 1938, Cumartesi, Sayı: 382.
- Aydın Gazetesi, İkinci Yıl, No: 390, Cumartesi, 12, İkinci Teşrin 1938.
- Bener, F. (1941). Radyomuz on beş yaşında. *Radyo*, 1, (1), 4-5.
- Bleda, T. (1935). Tan Gazetesi, 23 Nisan Salı Sayı 1- 2304, On Birinci Yıl.
- Cumhuriyet Gazetesi, Cuma 28, Birinci Teşrin 1938, 15. Yıl Sayı, 5195.
- Cumhuriyet Gazetesi, Pazartesi 31, Birinci Teşrin 1938, 15. Yıl, Sayı 5198.
- Cankaya, Ö. (2003). *Bir kitle iletişim kurumunun tarihi: TRT 1927-2000*. Yapı Kredi Yayınları.
- Cankaya, Ö. (2015). *Bir kitle iletişim kurumunun tarihi: TRT 1927-2000*. İmge Kitapevi.
- Erol, T. (2021). Ankara Radyosu'nun erken Cumhuriyet Dönemi müzik politikalarındaki rolü ve işlevi(1941-1949). *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, 523-573.
- Sarper, S. (1942). Ankara Radyosu milletin emrinde. *Radyo*, C. 1, S. 3.
- Saner, N. (1946). Ankara Radyosu'nun yeni programı. *Radyo*, 5, (59). 20.
- Sarper, S. (1944). T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Ankara Radyosu programlarından olan ve her akşam yayınlanan Radyo Gazetesi'nin neşriyatı. Yer Bilgisi: 129- 929- 9, Belge Tarihi: 04.08.1944-00.00.0000, Dosya Ek: 110.
- İlkin, N. V. (1945). Radyonun bize kazandırdığı kıymetler. *Radyo*, C. 4, S. 39, 1 Mart.
- Kocabaşoğlu, U. (1980). *Şirket telsizinden devlet radyosuna*. A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Kocabaşoğlu, U. (1983). Radyo, Murat Belge (Editör), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, (ss.2731-2737). İletişim Yayınları.
- Kotak, K. (2001). Gelişen iletişim ağı içinde Radyo ve Televizyon, [Mezuniyet projesi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Kozanoğlu, C. (1988). *Radyo hatıralarım*. TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Kütükçü, T. (2012). *Radyoculuk geleneğimiz ve Türk Müsiki*. Ötüken Yayıncılık.
- Pelister, H. Â. (1936) Üniversiteden naklen Radyo ile neşredilen Recep Peker'in İnkılâp Dersleri. *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 13.
- Son Telgraf Gazetesi 25, Birincikanun 1938 Sayı 64.
- Son Telgraf Gazetesi 30, İkinci Teşrin, 1938 Çarşamba, Sayı 622.
- Son Telgraf Gazetesi 31, Birinci Teşrin 1938 Pazartesi Sayı 594
- Tan Gazetesi, 25 Nisan Perşembe 1935, Sayı 3- 2306, On birinci Yıl
- Tör, V. N. (1942). Radyonun büyüü. *Radyo*, C.1, S.4.
- Tör, V. (2010). *Yıllar böyle geçti*. Yapı Kredi Yayınları.
- TRT Akademi, (2020). *Türkiye Radyoları*. Salmat Basım Yayıncılık.
- Yazgan, T. (2015). *Önce radyo vardı*. Ertem Basım Yayım Dağıtım.
- Yazgan T. (2016). Cumhuriyet'in örnek bir kültür kurumu: Ankara Radyosu. *TRT Akademi*, Cilt 01, Sayı 01, Eğlence Endüstrisi Sayısı.
- Yorulmaz, C. (1943). Devlet Radyosunun teşkilâtı ve vazifeleri. *Radyo*, C.2, S. 14.
- T.C. Resmî *Gazete* "Başvekâlete Bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun", 28.05.1940, S.4520, Kanun No: 3837, Kabul Tarihi: 22/05/1040.)
- T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyetin 15. Yılı Kutlamalarıyla İlgili Radyoda Yapılan Konuşmalar, Yer Bilgisi: 490-1-0-0 / 1162- 81 – 2, Belge Tarihi: 03.12.1939- 00.00.0000
- T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyetin 15. Yılı Kutlamalarıyla İlgili Radyoda Yapılan Konuşmalar, Yer Bilgisi: 1162- 81 – 2, Dosya Ek: 7. BÜRO, Belge Tarihi: 03.12.1939- 00.00.0000.
- TRT Kurumsal (2023) *Ankara Radyosu Müdürlüğü*, 15 Nisan Tarihinde TRT Kurumsal: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/organizasyon-semasi/ankara-radyosu-mudurlugu> adresinden alındı.
- Ulus Gazetesi 2, İlkkanun 1934 Pazar, On Beşinci Yıl, No 4796.
- Ulus Gazetesi 5, İlkkanun 1934 Çarşamba, On Beşinci Yıl, No 4801.
- Ulus Gazetesi 6, İlkkanun 1934 Perşembe, On Beşinci Yıl, No 4802.
- Ulus Gazetesi 7, İlkkanun 1934 Cuma, On Beşinci Yıl, No 4803.
- Ulus Gazetesi 8, İlkkanun 1934 Cumartesi, On Beşinci Yıl, No 4804.
- Ulus Gazetesi 9, İlkkanun 1934 Pazar, On Beşinci Yıl, No 4805.
- Ulus Gazetesi 11, İlkkanun 1934 Salı, On Beşinci Yıl, No 4807.
- Ulus Gazetesi 13, İlkkanun 1934 Perşembe, On Beşinci Yıl, No 4809.
- Ulus Gazetesi 14, İlkkanun 1934 Cuma, On Beşinci Yıl, No 4810.
- Ulus Gazetesi 15, İlkkanun 1934 Cumartesi, On Beşinci Yıl, No 4811.
- Ulus Gazetesi 17, İlkkanun 1934 Pazartesi, On Beşinci Yıl, No 4813.
- Ulus Gazetesi 19, İlkkanun 1934 Çarşamba, On Beşinci Yıl, No 4815ç
- Ulus Gazetesi 27, İlkkanun 1934 Perşembe, On Beşinci Yıl, No 4823.
- Vakit Gazetesi 17. Yıl, 1933, Sayı 5680, Pazartesi 30, Birinci Teşrin (10 Ay).